

ra. A klasszikus retorikában a fő gondolatoknak egyidejűleg kell tanulságosnak, megindítóknak és szórakoztatóknak lenniük. A művésznek ezért nem szabad megijednie attól, hogy tanítson. Minőségérzéke közvetítsen üzenetet a hallgatóságnak, műsor-összeállításában ne engedjen a kommersz igényeknek! Minél kevesebb megalakuvással követi az előadó saját meggyőződését, annál nagyobb lesz az önbecsülése, s hosszú távon mások is többre fogják tartani.

„*Le concert, c'est moi?*”? A műsor az előadóművész névjegye. De legyünk észnél: az intelligens, eredeti összeállítás még nem szavatolja a meggyőző előadást. Azt még jól át kell gondolni, lelki kapcsolatot kell kiépíteni a zeneszerző és a hallgatóság között, ugyanakkor erőteljes érzéki élményt kell nyújtani, egyszeri és megismételhetetlen élményt, amely a naphoz, az órához, a terem akusztikájához, a hangszer hangjához, a görcsös izgalomtól kiűtő verítékhez és a hősleg elfojtott köhögési rohamhoz egyaránt kötődik. S ha minden rendben megy, a felkészült előadót és közönségét hatalmába keríti egy láthatatlan kéz, amely a zongoristát és a hallgatóságot is megajándékozta néhány időlen pillanattal.

Erdély Miklós

LŐSZERPOCSÉKOLÁS A II. VILÁGHÁBORÚBAN

„*És a halott-lét küzdés,
pótlások sora, míg lassan egy cseppnyi öröklét
sze üdít. – De az élők mind e hibába
esnek, mind a különbséget túlozzák*”

(Rilke: ELSŐ DUINÓI ELÉGIA.
Szabó Ede fordítása)

Ez nem sok. Féltő, hogy túl kevés, és nem tartható meg ez sem. Nagyon veszélyes, mert gyorsan elenyésző. Nem vagyok más, mint érdeklődésem önmagam iránt, ez hirtelen megcsappanhat. Egyetlen emlékszálon függök határtalan mélységek fölött. Mama. Szegénykém. Kicsi horpadás a múltban. Apró szellő, áramlat – újra, újra. Gyűjtöm, szívom, összeterelem emlékedet, ami én vagyok – újra, újra létrehoz, körbemarod a sötétet, hátrál a nehéz veszedelem, és körém gyűrődzik a világló lét halványan, de határozott terjedelemmel. Élesztem emlékedet, létezem általa, és emlékezem. Mama: utolsó megkapaszkodás, nehéz föl húzódkodás, végső ellenállás – örömet. Időnek ellenébe járva, pusztulásnak ellenébe járva, a nagy étvágyú semminek folyton ellenállva.

Negyvenhárom évesnek választom ki magam a hosszú időből, mikor mama hetvenéves volt. Ebből a negyvenhárom éves állapotomból veszem fel a harcot, létfontosságú érdekből, mélybe húzó vizek ellen teleszívom tudóm emlékekkel, így maradok

meg, terjeszkedhetem, visszaparancsolom a múltat, egyetlen magból kisarjadok, és ami megtörtént, azt érvényesítem minden fogyasztás ellen.

Feküdtem az ágyon hosszú évekig, babráltam hajam, szörnyű tunyaság nyomott az ágyhoz. Szobám volt, négyszögletes, sarkain annyiszor befordult a tekintetem. Lustálkodtam, vasárnaponként tangóharmonikáztam egy kültelki tánciskolában. Kétségtelen, hogy ez nagyon kevés, de mégsem egyezhetem bele, hogy mindez hiábavaló, vértelen az elmúlás előtt – megszüntethető. Csípőm, ami volt nekem, pihent és sóvárgott, de nem annyira, mint most ez a semmiség, nem létező helye a sóvárgásnak.

Mint mondom, hogy most, mikor ez csak gomolygás és köd – nem nyugszom addig, míg belső vergődéssel vissza nem lökdösöm, pofozgatom ezt a már soha el nem dobbanó, de annál huzamosabb pillanatot a múlt teljességébe, és föl nem számolom a következményeket. Minden bekövetkezett láncolatot erőszakkal elhanyagolok, és személyes valóságom egyetlen szikrájából föllobbantom eszméletem lángját végeláthatatlan munkálkodással.

A kárpitos bóbiskolt egy nehéz ebéd után, paradús vasárnap délután a söröző-helyiség piros ponyvája alatt, rózsaszín melegben. Odébb néhány kövér, olvadt esőcsepp is hullott a bűzölgő salakra. Sörtől és folytonos nevetéstől tűznarancsba kevert vörös bódulatban úszva, rengető nevetés közben egy pillanatra talán el is aludtam, mintha egy pillanatra rés támadt volna érzéseim egyenletes burkán, és átleshettem a sötétbe, melyben fölismertem magam, mint semmit, ami általánosít, és újbóli kínzó gyülekezésre kényszerít; megpillantottam azt, ami most vagyok. Ahogy most visszalesek a régi kerthelyiségre, ahogy lehunyt szemmel hajladozok a széken a nevetéstől: így felesel egymásnak két állapot a megromlott foszlányos időn keresztül.

A kárpitos viszont rendesen elszunyókált, asztalra bukva, felriadva, újra lassan hanyatló fejjel, mintha méregetné az orra hegye és az asztal lapja közötti távolságot. Mi szemben ültünk vele mamával, és néztük, és nevtünk rajta, kicsit túl hangosan, hogy talán meghallja. Én egy virslibe kapaszkodtam, halasztgatva a harapást újabb bemondásokkal és újabb nevetéssel.

Én csak a mamát képzelem fekete selyemkabátjában – nagyon rendesen állt rajta, csak fényes, régi volt. Posztókalapja viszont modern, csak poros volt a mama kalapja, a fekete kalapok mindig porosak. Muffja perzsalábbból készült, az volt egyúttal ridikülje, görbe kis kezét szerette beledugni, és értékes is volt, mert perzsalábbból volt.

Én kövér voltam és zsidó, milyen érzékletes tulajdonságok, mennyire lehetett úgy élni – bárcsak egyetlen tulajdonságom lenne azonkívül, hogy halott vagyok. Kövéren és zsidón nevetni könnyű, és még nő is voltam, és még most is az vagyok, már amennyire egyáltalán vagyok.

Fölniadt végre a kárpitos, mosolygott egy keveset, úgy tett, mintha szégyellné magát. Zene is szólt valahol, szerelmes délutánokról, valamint a Dunáról énekeltek. Valamivel szégyentelenebbül kihúzta magát, szemébe lógó hosszú úncseit kiugasztotta, kivillantotta három ezüsfogát, kitömött sovány vállát vízszintesre rendezgette. Vaníliafagylalt- és sörszag terjengett, de lehet, hogy tévedek. Mert nem tud fölszakadni sem a sóhaj, sem a fájdalom, mert ott kellene kezdeni, amikor már a sezlónon feküdtem – istenem.

– Az anyja istenit – mondta a kárpitos, miközben maradék sörét egy mozdulattal

felhajtotta, majd utána azonnal oldalt a salakra köpte –, valaki benne hagyta a fogát – még egyet köpött –, valaki a konyhán beleköpte a fogát.

Némi méltatlankodás után fölállt, s lassan asztalunkhoz ódalgott.

– Volt, kérem, egy balesetem nemrégén. Úgy két hónapja baleset ért, s azóta nem bírok magamra találni. Járok-kelek, járom az élet útját, és nem lelem magamat. Ne tessenek haragudni, talán modortalan vagyok, de nem tudok valahogy visszatalálni magamba, mióta az a borzasztó nagy baleset ért... átestem egy kocsin – ennyit mondtott.

Mama apró szemekkel feszülten hallgatta, mint aki nagyon komolyan veszi az esetet.

– Együtt érzünk önnel, tisztelt uram – mondta mama szinte túlzott alázatossággal; így beszélt ő minden udvarlómmal, ha netalán volt, mint egy utolsó szolga, elszánt alázattal, szűk, hunyorított szemmel, mint aki nagyon messzire tekint, minden dolgok mögé, talán egész idáig, az élet utáni csöndbe. Tudta ő, hogy leszek én még halott is, és hogy ő is az lesz, akkorra is kell hagyni valamit, szépen beosztotta.

– Egy pillanatra kimegyek – mondta a kárpitos –, és ha visszatérek, amennyiben meg tetszik engedni, önökhöz fogok letelepedni, kedves néni.

– Megúszteltetésnek vesszük, kedves uram – mondta mama, egy kicsit meg is hajolt ültében.

Nem hagyhatom, hogy megtévesszenek az emlékeim. Jól kell értelmeznem, mint ahogy akkor értettem, hogy mama hirtelen elváltozva elővette minden öregasszonyos trágárságát, és a fülembe sziszegte:

– Menj el vele. Még szűz vagy, negyvenhárom éves, és még szűz, te bolond.

Izzadtam. Öklöm mögött nevettem. Nem lehet két ember közelebb egymáshoz, mint ahogy én voltam mamával akkor.

Szerelem vagyok és sötétség. Párolgok. A mamához átpárolgok végképp. Kárpitos, az is kell, az biztos, mert én szerelem maradtam egyedül. Mint paradicsomot passzíroztak át, míg éltem, tragikus eredményességgel.

Mentünk az alkonyati utcán, egy gondom volt. A valódi helyzetet semmiképp sem szabad elárulni, mintha ledér lennék. Minthogy végképp és végérvényesen feslett vagyok én. Tehát nem annyira színészi munkát jelentett, mint inkább önkesést. Amint most: áskálást saját mivoltomért, hogy legyek.

Azt mondtam az előbb, hogy megtévessztenek emlékeim. Ezt úgy értem, hogy nem szabad kiindulni az emberekből. Úgy gondolkodnak az emberek, hogy: emlékszem, hogy vettem belőle, tehát biztosan a kezemben van. Pedig nincs a kezében semmi. Mindennel így vannak. Pénzzel, szerelemmel s a többivel. Én így már nem járhatok, mert akkor nem járok sehogy.

A ligetből a Duna-part felé mentünk, a Duna alsó lakatlan rakpartja felé, elhagyott daruk, talpfák, kövek és ócska füvek közé. Olyan volt az a part, mint a túlvilág. Azonban mégsem olyan, hanem pont ellenkezőleg. Nem olyan lassú, szomorú, bóbiskoló, kiülen, hanem hirtelen üres és mindig izgatottan elhagyott. Itt szikrát vet minden, ami csak létrejönni képes. Hogy magyarázzam el az én ostoba, tangóharmonika felett lógatott, párnán puhított fejem, gyenge agyvelőm gondolatmaradványaival.

Ereszkedtünk lefelé lassan a Dunához, híg, hűvös, rothadós partjára, kátrányos kidült-bedült palánkok mellett húztunk el, szürkés gazzal telenőt grundok mellett,

e gyerekkori rejtélyes labdatemetők mellett: sohase értettem, hogy ennek a fűnek miért nincs természetszaga, vagy tán nem akartam megérteni, miért az az édeskés, fojtó illatfátyol az ilyen elhanyagolt városszéli térségek fölött; most már tudom, hogy a száraz emberi ürülék módosította tompára a természetet, és tette olyan keservessé az elgurult vagy vad fiúk által elrúgott labda keresését. Úgyhogy jó irányban mentünk a gyerekkor felé, a természetes mocsok felé, a felszabadító nyomorúság és tehetetlenség felé. Én máris gyorsabban szedtem a levegőt, de az izzadságot nem mertem volna fehér zsebkendőmmel letörölni; az a helyzethez alkalmatlanul finomnak hatott volna – ezt szerencsére éreztem, kiadtam magamnak a parancsot: meg se rezdülj. Hosszú-hosszú türelemre volt szükségem, míg kerülgeted az utcaköveket, túlesel minden szokványos kérdésre adott szokványos válaszon – csak a szokványosságot el ne vétsd most, tanácsoltam magamnak. Semmi gesztikuláció el ne ragadjon.

Mikor mama megkérdezte: nincs kedved, kislányom, egy kicsit sétálni? – ez a „kislányom” a kerítés magasiskolája volt. Mama, csak téged akarlak én, mereven fölálltam, és olyan magasra emelkedtem, hogy szinte a felhők fölé ért el gubancos fejem, akkor, mint egy pilóta, mozdulatlan arccal tekintettem alá a föld apró mozgásaira a magasból, leahygyva mind sűrű páráit az izgalmaknak, könnyedén szállítva nehéz, izzó csípőmet égszínkéi elhatározással; hogy ott bukdácsoljak egy körülményes és céltudatos séta közben a külváros kibontott utcakövei között, újra megkörnyékezte kényelmetlen apróságoktól; a jelenségek lombjai súrolták már hanyatló lendületem.

Házak közé értünk.

Szegényes kültelki városi, toronycsúcsos Duna-parti házak, mellig beásott hórihorgas, föld alatt lefelé folytatódó tornyok. Városi házak, a fű között futó villamossín két oldalán.

Elképzeltem mamát, amint vár rám messze néző tekintettel, mint hátrahagyott bajtársam, aki fedezi előrenyomulásomat, szüntelenül kaszáva a mindenfelől felbukkanó kételyeket.

Valószínűleg ugyanúgy várt rám akkor is, mikor elvittek gyalogolni Németország felé, egy végeláthatatlan, szűkülő, homályba vesző országúton.

– Siess haza, lányom – mondta az ágyból. Két dunyha alól alig látszott ki kis szürke, kopott feje, hosszú, ezüstös copfja kanyargott a párnán – úgy hagytam ott az ablaktalan szobában télen. Egy üveg hecsedlilekvár és evőkanál maradt az éjjelszekrényén, az összes többi élelem az én kosaramba került. Később az egész kosarat elhagytam, mert túl nehéz volt nekem már. Ismerősnek tűnt, hogy akaratos férfiak elvisznek, s ő addig vár. Egyszer már küldött, tehát másodszor sem tartóztatott, úgymint hiába – talán túlélte.

Most már sokkal könnyebb, ahogy körülvesz sorsom, és kijelöl, most már van magamról valami határozott értesülésem. Makacs következetességgel én újra élek nyüzsgő, hancúrozó emlékeim körében, mint nagymama unokái között.

Kapkodó erőlködéssel feszegette le rólam fűzőmet, gumírozott volt a fűzőm, ezért félig engedékeny, félig elszakíthatatlan. Dulakodtunk a függönnyel elválasztott szobasarokban, ahol egy vaságy állt. Itt lakott a kárpitos, mint ágyrajáró, egy vak házaspárnál. Csak a bácsi tartózkodott otthon, aki ráadásul süket is volt. A szoba közepén egy hokedlin ült, és valamit állandóan motyogott. Mi zavartalanul dulakodtunk, egy cél ér-

dekében, mégis siettetve a szegyéntől, amit a bácsi jelenléte is növelt, illetve képviselt: úgy ült ott a hokedlin motyogva, süketen és vakon, mint saját szegyenkezésünk. A szegyen, a fűző, majd a szüziesség, valamint a kárpitos leromlott szervezete külön-külön és együtt leküzdhetetlen akadállyal bizonyult.

Sötétkékvázákra emlékszem, megfeketedett asztallábakra, galuskaszélű lámpaerNyőre, nagy öltésekkel foltozott fotelre, kőpadlóra. Nagy, nehéz fejemre emlékszem, hogy küszködés itt minden, hosszú nehézkesség és zuhanó beletörődés, vénlányok és kapcsos fűzők sorsa itt egyre megy: nem történik más, mint folytonos szemetelés. Száraz régiségek, elhaló zajok. Szemközi ablakok, farkasszemek, egymásba nyíló tapasztalatok, eszméletlen álmok ismételtetése.

Ott kellett hagynom egy dühöngő, verejtékező embert (inge úgy lógott rajta, mint a vállfán), kapkodva, rémült meneküléssel. Eltűnt addigra kedélyes bölcsessége, ami kimondatlanul is ilyenféleképpen dicsekedett: „Disznó vagyok, ismerem a moslékot, belekerül abba minden, néha egy fél születésnapi torta vagy akármi. Így meg nem lepődöm soha, nem csodálkozom azon, amit én zabálok.”

Vicsorított, vakkantott, fűjt nagyokat, megrázkódott, összeragadt szemébe csüngő hajzatát lóbázta, mint aki el akarja hessenteni a történeteket, olyan volt megint, mint mikor az álmodt rázta ki magából a vendéglői asztal mellett. Én igen-igen hasonlítottam órá, de szűz maradtam és romlandó, messze taszítva saját vágyaimtól, elintézetlen maradok örök időkre, így létezem.

Mikor kirohantam a szobából, még egy pillanatra láttam, hogy a vak bácsi fölugrik a hokedliről, széttárja karját, mint aki abban a pillanatban eszmél rá illatokból meg ki tudja, miegyéből következtetve, hogy mi zajlott le jelenlétében. Széttárta karját, hogy mi minden megtörténhet, és hogy ő semmit sem tehet, és hogy szomorú és üres minden.

Ahonnán semmit nem lehet mondani, onnan beszélek, megfejthetetlen fájdalommal, csókolódzva a megsemmisüléssel, patakzó elkeseredéssel, pontyként a végtelen vízben, néma hápogással, töprengő leküszöretességgel, vészes pontossággal sóhajtozva.

Hűvös este volt, mire visszaértem a kerthelyiségbe mamához. Messziről észrevett, és már a járásomból tudta, hogy a történetekről semmi további beszélő nincs. Fölállt, és indult, én mellé csatlakoztam. Gyorsan és erélyesen tipegett hazafelé – valamit beszélt, hogy nincs otthon elég kenyér, de van még egy kis maradék szilvás gombóc, Franck kávé is van otthon, iszik egy meleg kávé, hogy a sör bűdös volt, a virsli se volt tökéletesen friss. Végre előkotortam fehér zsebkendőmet, és belevinnyogtam egy nagyon rövidet, csak ennyit szólt:

– Jaj, jaj, az a baj, hogy nagyon buta vagy, te szegény gyerek.

Tehát gyorsan elraktam a zsebkendőmet, és megnyugodtam véglegesen.

Ha nincs senki, s fekszel egy szobában, nem vagy egyedül. Van bogár a sarokban, van valami csillár vagy zaj, vagy világos, vagy sötét, semmiképp se vagy egyedül. Én, én vagyok elképzelhetetlenül magam, mint az ijedség, mint a torokfájás, mint egy véget nem érő géppisztolysorozat, ami akkor kezdődött, mikor kifáradtam, s az árokpartra dőltem, ahelyett hogy Németországba gyalogoltam volna (milyen csodálatos ez a Németország, mintha a semmiben is lenne zászlaja) – a géppisztolysorozat, ami a lábam közé hatolt, helyrehozva a kárpitos mulasztását, habozás nélküli biztonsággal, az át-

meneti kabátomon keresztül, majd kegyelemmel fel a torkomig, visszaverve kiabálá-
somat, azóta, állandóan. Tudom, hogy mindegy, hogy élnem nem volt érdemes, meg-
ölni engem még kevésbé, és úgylis hiába, mert mama ismert engem, és látott, látott és
nézegetett engem sokat, szólítgatott, és szólítgathattam – szólítgatnom mindig érde-
mes.

Én a géppisztoly-zakatolással már nem törődöm, mivel hiábavalóság és üres, tisztára lőszerpocsékolás csak, és keresztülkiabálható. Könnyű tenyérrel kiemelem az egymásra halmozódó végtelen sok történés tengervizéből mamát, mert ha kiemelem, ő folytatja gyönyörű kis veszekedéseit, nem ijed meg ő a feneketlenkedő semmitől, mert roppant okos, egyszerű és kezdeményező, figyelmetlen a zavarosság iránt, nagyon tökéletes, én csak őt, nagy nyugalommal a mamát hirdetem. Akkor is, ha géppisztoly működik, ügyetlenül, szűk szabályai szerint. Nagyon jó dolgom van tehát, mert nekem nem számítanak a visszavonhatatlan kegyetlenkedések, sírva-nevetve énekelek mamáról, általa kényeztetve mindenféle elnyomatásban. A kényszerítő halál alatt nevetgélek, mert megúszom annak könnyörtelenségét. Érzem, hogy jókor ébredek, és jókor alszom el, és mikor megszűnök, nem barbár közöny az, hanem anya szerinti szelídség, ami el nem fogható, deportálhatatlan, lelőni kép-
telenség, hanem nagy szerencse, üdvívalgás biztosan.

Gottfried Benn

MONDATFŰZÉS

Kurdi Imre fordítása

Az ég, a szerelem és a sír mindenkié,
kár szót vesztegetni rájuk,
a kultúrkör számára mindezt már alaposan feldolgozták.
Ami viszont új, a mondatfűzés kérdése,
és ez igencsak sürgős:
miért fejezünk ki valamit?

Miért rímelünk vagy rajzolunk le egy lányt
közvetlenül vagy tükörkép gyanánt,
vagy firkálgatunk tenyérnyi széles merített papírra
számtalan növényt, fakoronát, falat,
utóbbiakat amint teknőcféjű, kövér hernyók képében
araszolnak iszonyú alacsonyan
bizonyos rendben?